

بررسی نقش تجارب زیسته تحصیلی والدین و تمایز یافتگی معلمان در حس تعلق به مدرسه دانش آموزان^۱

ابراهیم نعیمی^۲

میلاذ محبوب زاده^۳

میلاذ سعیدی^۴

چکیده

یکی از وظایف اساسی هر نظام آموزشی، تربیت شهروندانی موثر، آگاه و مسئولیت پذیر می باشد که در جهت اهداف و مقاصد جامعه خویش قدم برداشته و برای تعالی آن بکوشند. تمایز یافتگی یک ویژگی کم و بیش پایا و موثر در کیفیت زندگی است که خود دربرگیرنده گروهی از شناسه ها است. در ادبیات علمی، تعلق به مدرسه با عنوان های دیگری همچون تعهد به مدرسه، پیوند با مدرسه و دلبستگی به مدرسه توصیف شده است. مطالعه حاضر یک مطالعه کیفی و از نوع زمینه ای یا مبنایی است که به بررسی نقش تجارب زیسته تحصیلی والدین و تمایز یافتگی معلمان در حس تعلق به مدرسه فرزندان پرداخت. نمونه گیری به روش هدفمند بود. ابزار پرسشنامه محقق ساخته بوده است و حجم نمونه تا اشباع یعنی ۱۲ نفر ادامه داشت. چنانچه از نتایج تحقیق مشخص شده است تجارب زیسته تحصیلی والدین اثر مستقیمی بر حس تعلق و کیفیت تحصیلی فرزندان دارد آنچنان که اگر این تجارب مثبت و همراه با موفقیت بوده موجب تعلق با کیفیت بالا در فرزندان شده است. همچنین در معلمان نیز اگر معلمان در تمایز یافتگی چه در ساحت فردی و چه در ساحت بین فردی با مشکل مواجه بودند موجبات حس تعلق پایین را در فرزندان پدید آورده است.

واژه های کلیدی: تجارب زیسته تحصیلی، تمایز یافتگی، حس تعلق به مدرسه.

تأیید نهایی: ۱۳۹۹/۱۰/۰۷

۱- تاریخ وصول: ۱۳۹۹/۰۵/۰۵

۲- استادیار گروه مشاوره دانشگاه علامه طباطبایی (نویسنده مسئول)

۳- کارشناسی ارشد مشاوره مدرسه دانشگاه علامه طباطبایی

۴- دانشجوی دکتری تخصصی مشاوره دانشگاه آزاد اسلامی علوم و تحقیقات

۱. مقدمه

یکی از وظایف اساسی هر نظام آموزشی، تربیت شهروندانی موثر، آگاه و مسئولیت پذیر می باشد که در جهت اهداف و مقاصد جامعه خویش قدم برداشته و برای تعالی آن بکوشند. در گذشته، نیازهای فردی و محلی مورد توجه بوده است، ولی با گذشت زمان، نیازهای انسانی از مرزهای فردی و محلی فراتر رفته و به طریقی در ارتباط با سایر جوامع، نیازهای مشترک پیدا شده و در نتیجه دغدغه نظام های آموزشی دامنه گسترده تری پیدا کرده است. تا جایی که در عصر جهانی شدن، انسان ها نیازهای مشترک پیدا کرده و بدون تاثیر از جامعه جهانی و حوادث مربوط به آن، زیستن جمعی برای جوامع امکان پذیر نمی باشد (کیلی^۱، ۱۹۹۸: ۲۳). پژوهش های انجام شده نشان می دهد که تجارب شرکت کنندگان شاغل در بیرون از خانه سبب افزایش رضایت از زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی آنان می شود و اشتغال به شخص اجازه می دهد تا خود را به عنوان فردی مفید برای جامعه تعریف کند (ربانی خوراسگانی، الهی دوست و نجف آبادی، ۱۳۹۲: ۳۸).

تمایز یافتگی^۲ یک ویژگی کم و بیش پایا و موثر در کیفیت زندگی است که خود در برگیرنده گروهی از شناسه ها است که هر یک به تنهایی می توانند برای داشتن روانی سالم و ایجاد روابط میان فردی درست و رشد و والایی آدمی از تاثیر بسزایی برخوردار باشند. بوئن این ویژگی را همتای نیرومند بودن ساختار شخصیتی «من» در عرف روان تحلیلگری سنتی به شمار آورده است (کر و بوئن^۳ ۴۱: ۱۹۸۸). تمایز یافتگی معلمان می تواند هم به عنوان یک فرآیند و هم به عنوان یک ویژگی شخصیتی تلقی شود. فرآیند تمایز فرد از خانواده اصلی اش ایجاب می کند.

تمایز یافتگی^۴ یک ویژگی کم و بیش پایا و موثر در کیفیت زندگی است که خود در برگیرنده گروهی از شناسه ها است که هر یک به تنهایی می توانند برای داشتن روانی سالم و ایجاد روابط میان فردی درست و رشد و والایی آدمی از تاثیر بسزایی برخوردار باشند. بوئن این ویژگی را همتای نیرومند بودن ساختار شخصیتی «من» در عرف روان تحلیلگری سنتی به شمار آورده است (کر و بوئن^۵، ۸: ۱۹۸۸). تعاریف بی شماری برای تمایز یافتگی ارائه شده است که برجسته ترین آن ها توانایی برابر ساختن وابستگی و خود پیروی در روابط خانواده، توانایی نظام خانواده و اعضای آن برای مدیریت واکنش های هیجانی و توانایی جدا انگاشتن اندیشه و احساس است (بوئن، ۱۹۷۸: ۴۴، به نقل از قره باغی و همکاران، ۱۳۹۴). در واقع افراد تمایز یافته به آسانی تحت تاثیر دیگران برای سهیم شدن و یا جذب اضطراب آن ها قرار نمی گیرند و برای خشنودی دیگران، درگیر شدن در موضوعات، مشکلات، شکست ها و اضطراب رویداد ضربه آمیز^۶ را نشان نمی دهند (فیشر^۷، ۲۰۰۶: ۵۵، به نقل از زارعی و حسینقلی، ۱۳۹۲: ۴۴). تمایز یافتگی معلمان می تواند هم به عنوان یک فرآیند و هم به عنوان یک ویژگی شخصیتی تلقی شود. فرآیند تمایز فرد از خانواده اصلی اش ایجاب می کند که او را از نظام خانوادگی چند نسلی که با سطوح متفاوت دل بستگی های عاطفی و فراقنی اضطراب

1 - Kiely

2- differentiation

3 -Kerr & Bowen

4- differentiation

5 -Kerr & Bowen

6 -trauma

7- Fisher

توصیف می شود، متمایز کند. از این رو، تمایز یافتگی مستلزم آن است که فرد خودش را از اعضای خانواده اش بدون گسلس عاطفی از آن ها جدا نماید (بوئن، ۱۹۷۸:۱۷، به نقل از پلگ^۱، ۲۰۰۸:۱۱). مفهوم «تمایز» به توانایی تجربه ی صمیمیت با دیگران و در عین حال استقلال از دیگران اشاره دارد (کلور^۲، ۲۰۰۹:۲۳).

در ادبیات علمی، تعلق به مدرسه با عنوان های دیگری همچون تعهد به مدرسه^۳، پیوند با مدرسه^۴ و دل بستگی به مدرسه^۵ توصیف شده است (چاپمن، باکلی، شیهان، شوچت، رومانیک^۶، ۲۰۱۱:۴۱). تعلق به مدرسه اثرات متعددی بر جنبه های شخصی و تحصیلی دانش آموزان دارد (روفی^۷، ۲۰۱۱:۱۲). تعلق به مدرسه عبارت است از: این که دانش آموزان چه احساسی نسبت به مدرسه خود دارند و تعلق که با همسالان، معلمان و کادر آموزشی مدرسه برقرار می کنند چگونه است (یون، لاو، لی، گیسبرز، چان، فونگ، چانگ، شیا^۸، ۲۰۱۲:۱۳). اگرچه احساس ارتباط با مدرسه^۹ در همه مقاطع تحصیلی ضروری است؛ اما در طول دوران نوجوانی افراد اهمیت بیشتری می یابد (بلوم^{۱۰}، ۲۰۰۵:۱۴). عواملی چند باعث افزایش تعلق به مدرسه دانش آموزان می شود. به عنوان مثال چنانچه دانش آموزان در گروه همسالان و دوستان خود پذیرفته شوند و با آنان روابط صمیمانه ای برقرار کنند تعلق آن ها به مدرسه شان افزایش می یابد. دانش آموزانی که از نظر اجتماعی طرد شده اند و یا در کل دوستان بسیار کمی در داخل و خارج مدرسه خود دارند احساس تعلق کمی به مدرسه دارند (بلوم، ام سی نیلی، رین هارت^{۱۱}، ۲۰۰۲:۱۹). معلمان مهمترین نقش در جهت افزایش تعلق به مدرسه دانش آموزان ایفا می کنند آن ها با خلق موقعیت ها و فرصت هایی به منظور کمک به دانش آموزان برای تجربه احساس تعلق بیشتر به مدرسه، همکلاسی ها و دیگر معلمان وظیفه ی خطیری را عهده دار هستند (ایتو^{۱۲}، ۲۰۱۱:۲۶). چنانچه نوجوانان در مدارس حضور داشته باشند که به نیازهای رشدی آن ها توجهی نشود احتمال خیلی کمی وجود دارد که آنان نسبت به مدرسه خود احساس تعلق داشته باشند. هنگامی این احساس افزایش می یابد که محیط اجتماعی مذکور به نیازهای رشدی دانش آموزان همچون نیاز به خودمختاری، نیاز به بروز توانمندی ها، نیاز به مورد حمایت و پذیرش قرار گرفتن توسط گروه همسالان توجه کافی مبذول دارد (ام سی نیلی و همکاران، ۲۰۰۲:۲۲).

۱-۱. پیشینه پژوهش

در تحقیقی که روی دانش آموزان چینی صورت گرفت از آن ها خواسته شد به عواملی که بر میزان تعلقشان به مدرسه اثرگذار است اشاره کنند، این دانش آموزان به مواردی همچون حمایت معلم، نوع روابط با همسالان، فعالیت های راهنمایی و مشاوره در مدرسه، قوانین انضباطی موجود در مدرسه و فراهم بودن فرصت ها برای رشد توانایی ها و

- 1 - Peleg
- 2 - Klever
- 3 - School engagement
- 4 - School bonding
- 5 - School attachment
- 6 - Chapman, Buckley, Sheehan, shochet
- 7 - Roffey
- 8 - Yuen, Lau, Lee, Gysbers, Chan, Fong, Chung, Shea
- 9 - School connectedness
- 10 - Blum
- 11 - Mcneely, Rinehart
- 12 - Ito

استعدادهایشان اشاره کردند (یون و همکاران، ۲۰۱۲:۱۱). پژوهش های انجام شده در زمینه تعلق به مدرسه به نتایج متعددی انجامید. به عنوان مثال بررسی ها نشان می دهند که این مولفه همبستگی مثبتی با انگیزش تحصیلی^۱ و موفقیت تحصیلی^۲ دانش آموزان (ونتزل، بتل، راسل و لونی^۳، ۲۰۱۰:۱۷)، تمایل به شرکت در فعالیت های فوق برنامه مدرسه موجب شده است (سالهوف^۴، ۲۰۰۹:۱۱).

در نتیجه با مروری بر ادبیات، مبرهن می باشد که تحقیقات زیادی در مورد تجارب زیسته تحصیلی والدین انجام نشده است به همین دلیل محققین این پژوهش درصددند که با هدف بررسی نقش تجارب زیسته تحصیلی والدین و تمایز یافتگی معلمان در حس تعلق به مدرسه فرزندان داده هایی را به دست آورند.

۱-۲. روش

مطالعه حاضر یک مطالعه کیفی و از نوع زمینه ای یا مبنایی است که به بررسی نقش تجارب زیسته تحصیلی والدین و تمایز یافتگی معلمان در حس تعلق به مدرسه فرزندان پرداخت. نمونه گیری به روش هدفمند بود. جامعه ی مطالعه والدین و دانش آموزان دوره دوم مقطع متوسطه در سال ۹۷ بود. بدین منظور با والدینی که به شرکت در مطالعه تمایل داشته و دارای اطلاعات بودند مصاحبه انجام شد و تا زمان اشباع داده ها و عدم دستیابی به داده های جدید ادامه یافت. حجم مطالعه تا اشباع ۱۳ نفر بود. قبل از مصاحبه، با افراد در مورد اهداف مطالعه صحبت شد و از آنان رضایت آگاهانه جهت شرکت در مطالعه گرفته شد. معیارهای ورود به نمونه شامل ۱- والدین دارای تحصیلات فوق دیپلم به بالا ۲- والدین دارای دانش آموز. گردآوری داده ها با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام شد. صحبت های افراد بر روی فایل صوتی ضبط سپس بر روی کاغذ پیاده شد. برای تحلیل داده های این مطالعه از روش سیستماتیک اشتراوس و کربین^۵ (۱۹۹۸:۶) استفاده شد که شامل کدگذاری مفاهیم و شکل دادن به یک نظریه است. منظور از کدگذاری فنونی هستند که پیشنهاد کرده اند و شامل خرد کردن داده های برآمده از مصاحبه و یادداشت های ایجاد مقوله ها و مفاهیم و در کنار هم قرار دادن مقوله ها به شکلی است که به وضوح ارتباط بین مقوله ها با همدیگر را توجیه کند. پیش از آغاز کدگذاری، مصاحبه های ضبط شده به صورت جزء به جزء روی کاغذ پیاده شده و کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام گردید. محیط مصاحبه در مدارس بود. مصاحبه ها در اتاقی خلوت، به طوری که حریم افراد رعایت می شد، صورت گرفت. طول هر مصاحبه بسته به شرایط شرکت کنندگان از ۳۵ دقیقه تا ۵۰ دقیقه متغیر بود. از جمله ملاحظات اخلاقی رعایت شده در این مطالعه، ۱- رعایت اصل رازداری ۲- رعایت اصل رضایت آگاهانه ۳- رعایت اصل عدم ضرر رسانی به مراجعین و نبود هرگونه آسیب احتمالی در مطالعه ۴- تاکید بر حفظ هویت و حریم خصوصی مصاحبه شوندگان ۵- اولویت قرار دادن خواسته مصاحبه شوندگان در زمینه زمان و مکان مصاحبه.

1 -academic motivation

2 -academic achievement

3 - Wentzel, Battle, Russell, & Looney

4- Saelhof

5 -Straus & Corbin

نکته روش‌شناسی: علت انتخاب روش زمینه‌ای در این تحقیق آن است که از پس بررسی روابط بین متغیرهای یاد شده در تحقیقات قبلی مطلبی حاصل نشد لذا روش زمینه‌ای جهت اکتشاف مورد بهره‌برداری قرار گرفته است.

۳-۱. سوالات پژوهش:

- ۱- نقش تجارب زیسته تحصیلی والدین در حس تعلق به مدرسه دانش‌آموزان چگونه بوده است؟
- ۲- نقش تمایز یافتگی معلمان در حس تعلق به مدرسه دانش‌آموزان چگونه بوده است؟

۴-۱. یافته‌ها

روند کدینگ از طریق پرسش‌های نیمه ساختاریافته از معلمان، اولیا و والدین استخراج شده است.

جدول ۱. مقوله‌های استخراج شده از نقش تجارب زیسته تحصیلی والدین در حس تعلق به مدرسه دانش‌آموزان

شماره‌ها	کدهای باز	کدهای محوری
۱	خاطرات مثبت والدین از معلمان	
۲	تجارب موفق والدین در ارتباط موثر با کادر مدرسه	دلبستگی دانش‌آموزان به اولیای مدرسه
۳	توفیقات والدین در فعالیت‌های گروهی مشارکتی با مربیان	
۴	شیوه‌های موفق برنامه‌ریزی تحصیلی والدین	
۵	تجارب مثبت والدین در فرآیند آزمون‌ها	دلبستگی آموزشی دانش‌آموزان
۶	تجربه ویژه‌های والدین در دروس خاص	

نمونه عبارت‌ها:

- معلم فیزیک همیشه حل مسئله من تحسین میکرد
- دستیار مربی پرورشی در کتابخانه بودم
- در جشنهای مدرسه من کار تزئینات انجام می‌دادم
- دروس را در هفته بودجه بندی می‌کردم
- در طول آزمون‌ها فضای مدرسه کاملاً آرام بود

- تاریخ یک بار می خواندم یک بار از رو می نوشتم

شماره‌ها	کدهای باز	کدهای محوری
۱	تفکر عقلانی و منطقی داشتن	
۲	برخورد توام با احساس متقابل	
۳	تمایز گذاشتن سه ساختی درون (فکر، احساس، رفتار)	دلبستگی آموزشی و پرورشی دانش آموزان
۴	تفکیک شخصیتی متقابل	
۵	رفتار عقلانی توام با دلسوزی	

جدول ۲. مقوله‌های استخراج شده از نقش تمایز یافتگی معلمان در حس تعلق به مدرسه دانش آموزان

نمونه عبارت ها:

معلم خیلی منطقی مسائل طرح می کند.
حس من برای معلم مهم است.
معلم رفتار قابل پیش بینی دارد.
معلمم در ارتباط حد نگره می دارد.
معلمم در عین جدیت مهربان است.

۲. بحث و نتیجه گیری

انسان ها موجوداتی اجتماعی اند که از بدو تولد در یک مجموعه اجتماعی زندگی می کنند و نسبت به آن مجموعه احساس تعلق دارند. هر چه کودک بزرگتر می شود نسبت به والدین، محله، شهر، مدرسه و اعضای خانواده احساس تعلق بیشتری می کند. گذشته و تاریخچه زندگی یک فرد در مدرسه این احساس را قوی تر می کند و همین ویژگی های فردی مشترک با سایر دانش آموزان منجر به احساس تعلق بیشتر آنها می شود.

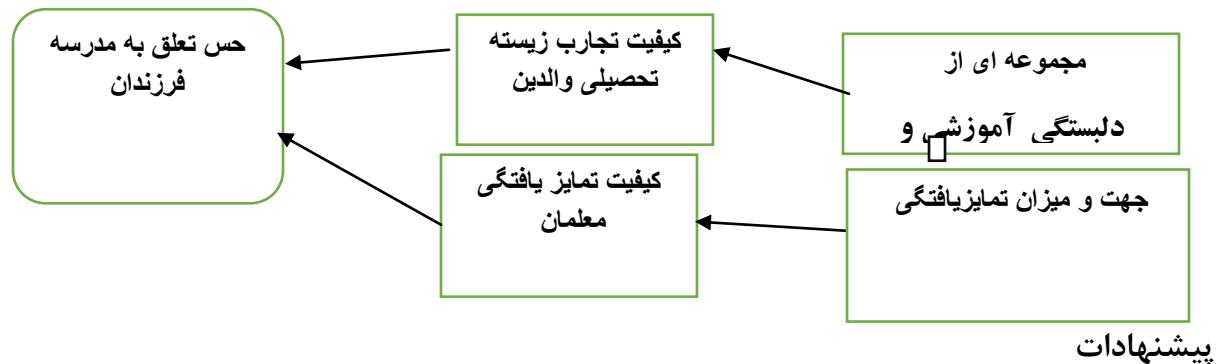
دانش آموزان در شرایطی که خود را با مدرسه بیگانه بدانند، هر چند در مدرسه حضور داشته باشند و درس بخوانند و از حقوق خود قانونی برخوردار باشند، اما با تعاریف اجتماعی دانش آموزان تلقی نمی شوند. دانش آموزی از دیدگاه اجتماعی زمانی تحقق می یابد که دانش آموزان نسبت به مدرسه و زیر ساخت های آن احساس تعلق کنند و در توسعه مدرسه شرکت جوید. قضاوت درباره احساس مسئولیت و مشارکت اعضای مدرسه در توسعه برنامه های مدرسه، فعالیت های فوق برنامه با ارزیابی و اندازه گیری شاخص احساس تعلق به مدرسه قابل تبیین و تحقق است.

احساس تعلق در درجه نخست به معنای خاص و متمایز بودن، ثابت و پایدار ماندن، تداوم داشتن) و به جمع تعلق داشتن است. به عبارت روشن تر، انسان ها با احساس تعلق به جمع داشتن امنیت و آرامش لازم را برای زندگی کسب می کند.

احساس تعلق به مدرسه به عنوان اعمالی که باعث سازگار شدن دانش آموز در انجام یک فعالیت یا مکان خاص می شود و به دنبال آن احساس وابستگی به افراد، موضوعات و محیط های مختلف را در پی دارد تعریف شده است. این اعمال باعث افزایش احساس راحتی، خوب بودن و کاهش اضطراب دانش آموز می شود.

احساس تعلق زمینه ساز تصمیم گیری های فرد درباره تنظیم ارتباط خود با محیط و یا امر خاصی است. همچنین تعلق زمینه های همکاری و مشارکت در تحولات اجتماعی را فراهم می آورد. بنابراین احساس تعلق نطفه فرایندی است که طی آن فرد نسبت به مکان، شی، و یا امری احساس تعهد و مسئولیت پیدا می کند، به نوعی که موجب احساس مثبت نسبت به محیط و یا امر مورد نظر می شود.

چنانچه از نتایج مشخص شده است تجارب زیسته تحصیلی والدین اثر مستقیمی بر حس تعلق و کیفیت تحصیلی فرزندان دارد آنچنان که اگر این تجارب مثبت و همراه با موفقیت بوده موجب تعلق با کیفیت بالا در فرزندان شده است و از آن سوی اگر این تجارب منفی و یا با طرحواره های نامناسب همراه بوده است موجب القای یاس و طرحواره شکست از پیش شکل گرفته در فرزندان شده است. همچنین در معلمان نیز اگر معلمان در تمایز یافتگی چه در ساحت فردی و چه در ساحت بین فردی با مشکل مواجه بودند موجبات حس تعلق پایین را در فرزندان پدید آورده است اما باید توجه داشت که اگر معلمان تمایز نیافته و والدینی با تجارب تحصیلی منفی در کنار یکدیگر بر اثر تضاد قرار بگیرند با درصد بالایی خواهیم گفت که فرزندان دچار مشکلات جدی در حس تعلق به مدرسه می شوند

۱- گذراندن دوره هایی روانشناسانه جهت بهبود تمایز یافتگی به والدین توصیه می شود.

۲- کارگاه های ضمن خدمت پرورش قوای ذهنی برای والدین واجب است.

منابع

ربانی خوراسگانی، علی، الهی دوست، سعیده و نجف آبادی، فرشته (۱۳۹۲). مطالعه پدیدارشناسانه درباره تجربه زیسته مدیران زن در اصفهان. *جامعه شناسی کاربردی*. سال بیست و چهارم، شماره پیاپی (۵۲) شماره چهارم، زمستان ۹۲

زارعی، سلمان و حسینقلی، فاطمه (۱۳۹۲). پیش بینی تعهد زناشویی بر پایه عواطف خودآگاه (شرم و گناه) و تمایزیافتگی خود در دانشجویان متاهل. *فصلنامه مشاوره و روان درمانی خانواده*، ۴(۱) (پیاپی ۱۲): ۱۱۳-۱۳۵

قره باغی، فاطمه، بشارت، محمدعلی، رستمی، رضا و غلامعلی لواسانی، مسعود (۱۳۹۴). تمایزیافتگی و نشانه های اضطراب مزمن در سیستم هیجانی خانواده: زراحی و بررسی اثربخشی مداخله ای براساس دیدگاه سیستم های خانواده بوئن. *فصلنامه مشاوره و روان درمانی خانواده*، ۵(۱) (پیاپی ۱۷): ۲۲.

- Blum,R.w. (2005). A case for school connectedness. *Educational leadership*, 62(7), 16-20.
- Blum,R.W.Mcneely,c. & Rinehart, P.M. (2002). Improring the odds: the untapped power of school to improve the health of teens: center for adolescent health and development.
- Chapman,R.L. Buckley, L. Sheehan,M.C.Shochet, I.M. & romaniuk, M. (2011). The impact of school connectedness on violent behavior, transport risk-taking behavior, and associated injuries in adolescence. *Journal of school psychology*, 49(4), 399-410.
- ito, A(2011).Enhancing school connectedness in japan: the role of homeroom teachers in establishing a positive classroom climate. *Asian journal of counseling*, 18(1), 41-62.
- Kerr,M.E.,& Bowen,M. (1988). *Family evaluation: An approach based on Bowen theory*, Newyork: w.w.Norton.
- Kiely,R(1998). *Globalization and the third world*. Rutledge. London EC4p, first published.
- Klever, ph.(2009). Goal differentiation effectiveness, emotional maturity, and nuclear family functioning. *Journal of marital and family therapy*, 35(3), 303-316.
- Mcneely, C.A. nonnemaker, J.M.& Blum, R.W.(2002). Promoting school connectedness: Evidence from the national longitudinal study of adolescent health. *Journal of school health*, 72(4), 138-146.
- Peleg, O.(2008). The relation between differentiation of self and marital satisfaction: what can be learned from married people over the course of life? *The American journal of family therapy* 36:pp. 388-401.
- Roffey, S.(2011). Enhancing connectedness in Australian children and young people. *Asian journal of counseling*, 18(1),1-25.
- Saelhof, J.(2009). Examining the promotion of school connectedness through extracurricular participation.
- Yuen,M. Lau,P.S.Lee, Q.A. Gysbers, N.C.chan, R.M. fong, R.W. etal (2012). Factors influencing school connectedness: Chinese adolescents perspective. *Asia pacific Education Review*, 13(1), 55-63.